

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК. 343.15.

І. Ю. Мірошников

доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, к.ю.н.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В СУДІ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ (ПОРЯДОК, СТРОКИ ТА МЕЖІ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ)

Предметом уваги даної статті є теоретичний аналіз окремих норм кримінального процесуального законодавства, що регламентують процесуальний порядок апеляційного розгляду, строки його відкриття та призначення, а також межі перегляду судом апеляційної інстанції судових рішень, ухвалених судами першої інстанції, які не набрали законної сили.

Ключові слова: апеляційний розгляд, порядок і строки апеляційного розгляду, межі перегляду судом апеляційної інстанції.

Предметом внимания данной статьи является теоретический анализ отдельных норм уголовного процессуального законодательства, которые регламентируют процессуальный порядок апелляционного рассмотрения, сроки его открытия и назначения, а также пределы пересмотра судом апелляционной инстанции судебных решений, вынесенных судами первой инстанции, которые не вступили в законную силу.

Ключевые слова: апелляционное рассмотрение, порядок и сроки апелляционного рассмотрения, пределы пересмотра судом апелляционной инстанции.

The subject of attention of this article is the theoretic analyses separate norms of criminal procedural legislation, which regulate procedural order of appellate hearing, terms of its opening and appointment, and also limits of review by court of appellate instances of court decisions, of courts of the first instance, which, didn't come into to force, come into force.

Keyword: appellate hearing order and terms of appellate hearing, limits of review by court of appellate instance.

Постановка проблеми. Судове провадження з перегляду судових рішень на сьогодні займає одне з центральних місць в системі гарантій прав особи в контексті забезпечення свободи оскарження судових рішень, дій чи бездіяльності посадових осіб та недопустимості погіршення становища обвинуваченого. За даними судової статистики в 2012 р., до апеляційних загальних судів за апеляційними скаргами на вироки, ухвали (постанови)

місцевих загальних судів надійшло 60,7 тис. справ та матеріалів, в тому числі за апеляційними скаргами на вироки — 29,5 тис. справ, що всього на 2% більше, ніж у 2011 р. В апеляційному порядку перевірено законність та обґрунтованість 50,8 тис. вироків, ухвал (постанов) місцевих судів, що на 4,8% більше; апеляційні скарги задоволено в 21,3 тис. кримінальних справ та матеріалів, що також на 10,3% більше. У тому числі згідно з положеннями

КПК 2012 р. надійшло 660 апеляційних скарг на ухвали судів та слідчих суддів; розглянуто 466, з яких в апеляційному порядку задоволено 117, або 25,1 від кількості розглянутих[1, с. 26].

В цьому аспекті апеляційне провадження займає особливе місце серед усіх стадій кримінального процесу адже її роль полягає в недопустимості набрання законної сили неправосудними рішеннями ухваленими судами першої інстанції.

Огляд останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми. Дослідженню окремих проблем перегляду судових рішень, які не набрали законної сили присвячені численні роботи як українських, так зарубіжних діячів науки та практики, зокрема, М. Аширбекової, М. Бобченка, О. Костюченко, В. Коротун, А. Кудрявцевої, В. Маляренка, В. Мармаш, В. Мариніва, В. Сліпченко, В. Смирнова, В. Теремецького та інших.

Формулювання завдання дослідження. Завдання даної статті полягає в загальному науковому аналізі окремих положень чинного Кримінального процесуального кодексу, що регламентують провадження в суді апеляційної інстанції та отриманні на цих підставах нових знань щодо перегляду судових рішень, які не набрали законної сили.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд справи в суді апеляційної інстанції включає дві частини: підготовка до апеляційного розгляду та безпосередньо апеляційний розгляд. Оскільки апеляційний розгляд здійснюється відповідно до правил судового розгляду в суді першої інстанції з урахуванням особливостей, передбачених главою 31 КПК (ч. 1 ст. 405 КПК), то, вважаємо за можливе, виділити такі етапи апеляційного розгляду: 1) відкриття апеляційного провадження;

2) висловлення доводів сторонами; 3) судових дебатів; 4) останнього слова обвинуваченого; 5) ухвалення і проголошення судового рішення.

Якщо апеляційна скарга відповідає вимогам, викладеним у ст. 396 КПК і відсутні будь-які інші перешкоди, суддя-доповідач постановляє ухвалу про відкриття апеляційного провадження. Протягом десяти днів після відкриття апеляційного провадження за скаргою на вирок або ухвалу суду першої інстанції суддя доповідач має вчинити організаційно-розпорядчі дії щодо підготовки до апеляційного розгляду, передбачені в ст. 401 КПК. Ці дії спрямовані на забезпечення своєчасного та правильного апеляційного розгляду й полягають у наступному:

1. учасникам судового провадження надсилаються копії ухвали про відкриття апеляційного провадження разом із копіями апеляційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки. Така інформація може міститися в ухвалі про відкриття апеляційного провадження або у супровідному листі, який надсилається учасникам судового провадження¹;
2. встановлюється строк, протягом якого подаються заперечення на апеляцію;
3. учасникам судового провадження пропонується подати нові докази, на які вони посилаються, або витребовуються за клопотанням апелянта;
4. вирішуються інші клопотання, в тому числі щодо обрання, зміни або скасування запобіжного заходу;

1 Див.: Інформаційний лист про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України від 21.11.2012 р.

5. вирішуються всі інші питання, що необхідні для апеляційного розгляду.

Про будь-яке судове рішення, прийняте під час підготовки до апеляційного розгляду, суддя-доповідач постановляє ухвалу, копія якої надсилається учасникам судового провадження.

Після виконання підготовчих дій до апеляційного розгляду суддею-доповідачем постановляється ухвала про закінчення підготовки та призначення апеляційного розгляду.

В Інформаційному листі ВССУ «Про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» від 21.11.2012р. вказано, що в такій ухвалі зазначається час та місце розгляду кримінального провадження, вирішуються питання щодо необхідності обов'язкової явки сторін або інших учасників кримінального провадження, доставки обвинуваченого, який утримується під вартою, тощо.

Строк, у межах якого може бути призначено апеляційний розгляд, має бути достатнім для належної підготовки та подання учасниками провадження заперечень, витребування необхідних документів, доставки засудженого тощо².

З метою захисту прав та законних інтересів обвинуваченого та недопустимості погіршення його становища, в ч. 4 ст. 401 КПК закріплені випадки, коли він підлягає обов'язковому виклику в судове засідання для участі в апеляційному розгляді. Зокрема,

2 Інформаційний лист про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України від 21.11.2012 р.

обвинувачений підлягає обов'язковому виклику:

1. коли в апеляційній скарзі порушується питання про погіршення його становища (необхідно застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання, скасувати неправильне звільнення обвинуваченого від відбуття покарання, збільшити суми, які підлягають стягненню; скасувати виправдувальний вирок; скасувати ухвалу суду першої інстанції про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке діяння та суворіший вид примусових заходів медичного чи виховного характеру; скасувати ухвалу суду першої інстанції про відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру та закриття кримінального провадження щодо неосудного або неповнолітнього з тих мотивів, що вони не вчинили діяння, передбачене КК;
2. якщо суд визнає участь обвинуваченого обов'язковою в апеляційному розгляді;
3. коли обвинувачений, який утримується під вартою заявив клопотання про участь в апеляційному розгляді.

Виклик учасників судового провадження до суду апеляційної інстанції здійснюється в загальному порядку, встановленому ст. 134 КПК.

Судове засідання відкривається суддею-доповідачем у призначений для апеляційного розгляду час, при цьому оголошується про розгляд відповідного кримінального провадження.

На секретаря судового засідання покладається обов'язок здійснити

низку дій підготовчого та перевіркового характеру, а саме:

1. доповісти суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судові засідання;
2. встановити їх особи;
3. перевірити повноваження захисників та представників;
4. з'ясувати, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомити причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
5. повідомити про здійснення повного фіксування апеляційного розгляду, а також про умови фіксування судового засідання.

Після виконання вказаних дій суддя-доповідач оголошує склад суду, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід.

Далі судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь в апеляційному розгляді, пам'ятку про їхні права та обов'язки. Це необхідно робити обов'язково, не дивлячись на те, що на попередніх стадіях кримінального процесу учасники судового провадження вже були поінформовані про свої права та обов'язки, оскільки апеляційне провадження має власні особливості, та в ньому можуть брати участь нові учасники. Коли всі особи, які беруть участь в апеляційному розгляді ознайомилися з пам'яткою, суддя-доповідач з'ясовує, чи зрозумілі їм їх права та обов'язки і у разі необхідності роз'яснює їх.

Надалі суддя-доповідач з'ясовує, чи є клопотання в осіб, які беруть

участь у апеляційному розгляді і вирішує їх. В апеляційній інстанції клопотання сторін можуть стосуватися дослідження доказів, відкладення апеляційного розгляду, відмови від апеляційної скарги чи заперечення на неї тощо. Якщо клопотання не заявлялися, суддею-доповідачем у необхідному обсязі доповідається зміст оскарженого судового рішення, наводяться доводи учасників судового провадження, викладені в апеляційних скаргах та запереченнях, і з'ясовується, чи підтримують свої апеляційні скарги особи, які їх подали.

По виконанні вказаних дій учасники апеляційного розгляду висловлюють свої доводи. Як правило, перше слово надається особі, яка подала апеляційну скаргу. У випадку, коли судові рішення оскаржили обидві сторони, першим висловлює доводи обвинувачений, після цього слово надається іншим учасникам судового провадження.

Сторони та інші учасники кримінального провадження обов'язково сповіщаються про дату, час і місце апеляційного розгляду, тому їх неприбуття без поважних причин не є перешкодою для проведення розгляду. Якщо ж до судового засідання не прибули учасники кримінального провадження, участь яких є обов'язковою, апеляційний розгляд підлягає відкладенню.

За результатами апеляційного розгляду суд виходить до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення щодо законності та обґрунтованості вироку суду першої інстанції. Якщо в апеляційному розгляді брав участь обвинувачений, перед виходом суду до нарадчої кімнати йому надається останнє слово.

Свобода оскарження судових рішень є однією з гарантій правосуддя. В свою чергу, особа, яка оскаржує

судове рішення також вільна у виборі щодо її участі в апеляційному розгляді. Так ч. 3 ст. 396 КПК встановлено, що коли особа не бажає брати участь у апеляційному розгляді, вона зазначає це в апеляційній скарзі. Якщо ж всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності, то суд апеляційної інстанції вправі ухвалити судове рішення за результатами письмового провадження (ч. 1 ст. 406 КПК). Однак під час письмового провадження може виникнути необхідність провести апеляційний розгляд. В такому разі суд апеляційної інстанції своєю ухвалою призначає такий розгляд. Копії судового рішення, ухваленого за результатами письмового апеляційного провадження протягом трьох днів з дня його підписання надсилається учасникам судового провадження (ч. 3 ст. 406 КПК).

Відповідно до ч. 1 ст. 404 КПК суд апеляційної інстанції переглядає судові рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги. Під межами перегляду судом апеляційної інстанції розуміється той обсяг, у якому відбувається перевірка оскарженого судового рішення. В той же час законодавство не виходить з остаточної незмінності меж перегляду судом апеляційної інстанції, адже ч. 2 ст. 404 КПК передбачене право суду виходити за межі апеляційних вимог, якщо цим не погіршується становище обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Якщо розгляд апеляційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, в інтересах яких апеляційні скарги не надійшли, суд апеляційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.

ВССУ наголошує, що за наявності відповідного клопотання учасників

кримінального провадження суд апеляційної інстанції зобов'язаний:

- повторно дослідити обставини, встановлені під час кримінального провадження, за умови, якщо вони досліджені судом першої інстанції не повністю або з порушеннями;
- дослідити докази, які не досліджувалися судом першої інстанції, лише у випадку, якщо під час розгляду в суді першої інстанції було клопотання про дослідження таких доказів;
- дослідити докази, які стали відомими після ухвалення рішення судом першої інстанції. При цьому слід мати на увазі, що такі докази можуть бути подані учасниками судового провадження або витребувані судом за наявності відповідного клопотання учасника кримінального провадження при підготовці до апеляційного розгляду³.

З аналізу положень ч. 3 ст. 404 КПК та зазначених роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ випливає, що апеляційна інстанція уповноважена:

- повторно досліджувати обставини (якщо вони досліджені судом першої інстанції неповністю або з порушенням);
- по-новому досліджувати докази (якщо вони не досліджувалися судом першої інстанції, але про дослідження таких доказів учасниками судового провадження були заявлені клопотання при розгляді в суді першої інстанції, або про них стало відомо після ухвалення оскаржуваного судового рішення).

3 Інформаційний лист про деякі питання порядку здійснення судового провадження з перегляду судових рішень у суді апеляційної інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України від 21.11.2012 р.

Важливою гарантією захисту прав та законних інтересів обвинуваченого є правило, сформульоване в ч. 4 ст. 404 КПК щодо заборони суду апеляційної інстанції розглядати обвинувачення, що не було висунуте в суді першої інстанції. Тобто предметом апеляційного перегляду може бути виключно обвинувачення, що висувалося в суді першої інстанції.

Безумовно, дана стаття охоплює лише окремі аспекти апеляційного

провадження, але теоретичні питання, які в ній висвітлюються сприятимуть цілісному усвідомленню процедури апеляційного розгляду, строків та меж перегляду судом апеляційної інстанції. Цілком зрозуміло, що є нагальна потреба подальшого дослідження численних проблем перегляду судових рішень, що не набрали законної сили з метою пошуку оптимальних шляхів вдосконалення чинного законодавства в цій сфері.

Література

1. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012р. (за даними судової статистики) // Вісн. Верх. Суду України. — 2013. — №6 (154). — С. 20–41.